

Anette Borchorst & Drude Dahlerup (red.): *Før og etter stemmeretten: Køn, demokrati og velfærd*

Gro Hagemann

Professor emeritus, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo
gro.hagemann@iakh.uio.no

Anette Borchorst & Drude Dahlerup (red.)

Før og etter stemmeretten: Køn, demokrati og velfærd

Frederiksberg: Frydenlund 2015. 247 sider

Det går en kvinnestemmerettsstafett over Norden, der det ene landet etter det andre markerer kvinnes inntog i det politiske medborgerskapet. Først ut var Finland i 2006, Norge, Danmark og Island tok mellomdistansene i 2013 og 2015, mens Sverige bringer det hele i mål i 2019. Til sjangeren hører også faglitterære markeringer. *Før og etter stemmeretten – køn, demokrati og velfærd* er dansk bidrag i denne sammenhengen. Det er en samling artikler som spenner over et tidsforløp på mer enn 150 år, fra den liberale danske konstitusjonen midt på 1800-tallet til aktuelle problemstillinger i vårt hundreår. De to redaktørene, Anette Borchorst og Drude Dahlerup, er begge vel meritterte statsvitere. Med seg på laget har de ni forfattere med ulik fagbakgrunn.

Alminnelig stemmerett for danske kvinner ble grunnlovsfestet i 1915. I motsetning til den norske grunnlovsbestemmelsen i 1913, omfattet den danske langt mer enn likestilling. Den ga i tillegg stemmerett til tjenestefolk av begge kjønn og endret valgloven i retning forholdstallsvalg. Når også stemmerettsalderen ble senket fra 29 til 25 år, var resultatet en formidabel utvidelse av stemmekorpset i løpet av noen få år. Sammen med innføring av parlamentarisme i 1901, representerer stemmerettsutvidelsene et nytt syn på hva folkestyre innebærer. Med rette kalles det et systemskifte.

Det er derfor med god grunn de to redaktørene legger an et bredt perspektiv i sin introduksjon. Med 1915-grunnloven som selve omdreiningspunktet, lanserer de en bred diskusjon om det politiske medborgerskapets betingelser, om inkludering og ekskludering som velgere og representanter, men også om inkludering av likestillingshensyn i den politiske debatten. Boka sikter videre enn en likestillingshistorie, og redaktørene argumenterer prisverdig for åpenhet i håndteringen av teoretiske begreper som interseksjonalitet og essensialisme. De låser seg ikke til forhåndsdefinerte modeller og kategorier, men behandler sam-

spillet mellom kjønn, klasse og etnisitet som åpne, empiriske spørsmål. Historien selv får vise hvordan ulike kategorier spilte sammen i defineringen av medborgerskapet.

Bokas ni artikler er organisert omkring 1915-grunnloven som slutt punkt så vel som en ny begynnelse. I de første kapitlene ligger hovedvekten på forutsetninger for og umiddelbare virkninger av stemmerettsreformene i 1915. Deretter følger kapitler som har likestilling og velferdspolitik som tema, og til sist to som tar opp sentrale tema fra de aller siste tiårene.

Karakteren av de konstitusjonelle endringene på begynnelsen av 1900-tallet står sentralt i Niels Finn Christiansens artikkel. Han trekker de lange linjene med startpunkt i den første frie forfatningen i 1848–1849. Det var et «husbonddemokrati», basert på et familieprinsipp der den mannlige hovedpersonen var selvsagt representant for alle medlemmer i husholdet, kvinner, tjenestefolk og hjemmeboende barn. På 1900-tallet foregikk en skrittvis omdanning til en individbasert representasjon med stemmerettsutvidelsene i 1915 som ett av mange viktige trinn i en inkluderingsprosess. Christiansen viser på klargjørende vis hvor langvarig og mangefasettert prosessen har vært. Så vel fattighjelp som rasehygiene og steriliseringslover trekkes inn som felter der alminnelige rettigheter avveies mot andre samfunnsmessige hensyn. I realiteten var avviklingen av «husbonddemokratiet» ikke fullendt før i 1961, da Folketinget opphevet siste rest av rettighetstap for sosialhjelpmottakere. Og enda gjensto adskillige utfordringer i forhold til «de fremmede», flyktninger og innvandrere uten dansk statsborgerskap.

Nina Javette Koefoed går mer spesifikt inn på den delen av demokratiseringsprosessen som førte til grunnlovsfestingen av kvinners stemmerett i 1915. Hun stiller seg kritisk til tradisjonen etablert av kvinnebevegelsen; kvinnestemmeretten ses som kvinnesakens seier over partiene i Folketinget. Hun analyserer den politiske diskusjonen fra det første forslaget om kvinnestemmerett i 1886, for å undersøke hvorvidt og hvordan spørsmålet var innvevet i bredere diskusjoner om politisk deltakelse, representasjon og rettferdighet. Diskusjoner om kvinnestemmeretten dreide seg i årene mellom 1886 og 1905 ikke om den grunnlovsfestede politiske stemmeretten, men om kommunale valg. Det var her slaget om det danske husbonddemokratiet sto, viser Koefoed, og kjønn var én av begrensninger som fulgte med husbondens stemmerettsmonopol. Rådende kjønnsnormer spilte inn i debatten og var avgjørende for de liberale, som ville selve kjønnsrettferdigheten til livs ved å inkludere alle som oppfylte stemmerettskravene. Men sosialdemokratene gikk lenger, og ville endre kravene slik at de inkluderte tjenestefolk og gifte kvinner som tilhørte en annens husstand og dermed ble definert som avhengige. Fra det første, forsiktige skrittet med stemmerett til menighetsrådene i 1903 via kommunal stemmerett i 1908 til den politiske stemmeretten i 1915, ble både gifte kvinner og tjenerstand inkludert.

Med utgangspunkt i det åpenbare spriket mellom kvinnenens gjennombrudd som velgere og den lave representasjonen i valgene, diskuterer Drude Dahlerup ulike ekskluderende mekanismer i valgprosessen. Hvilken rolle spiller partiene som voktere over nomineringer og valgordningen for kvinners mulighet til å bli representert? Ved å analysere nomineringsprosessen i partiene, kan hun konstatere at manndominansen på listene ikke skyldtes mangel på kvinnelige kandidater, men partiens manglende etterspørsel. Særlig interessant er den diskusjonen hun har om valgordningens betydning for resultatet. Hun spør i hvilken grad det stemmer at kvinnerepresentasjonen styrkes ved forholdstallsvalg,

slik forskningen hevder. Og svaret er bare delvis bekreftende. Ettersom valgordning i 1918 varierte mellom valgkretsene, kan hun utnytte de to valgene dette året som et naturlig eksperiment for å nysansere det generelle bildet. I København var det forholdstallsvalg ved folketingsvalget, og resultatet her viste en noe sterkere kvinnerepresentasjon enn i tilsvarende valgkretser med gammel valgordning. Ved å følge diskusjonene omkring listesammensetningen finner hun imidlertid at gjenvalgfsfaktoren, tendensen til å renominere sittende representanter, svekket effekten av valgordningen. Som reaksjon foregikk det en kraftig kvinnemobilisering før nomineringene til landstingsvalget senere samme år. Dette resulterte i en høyere kvinnerepresentasjon, og det til tross for at det her var gammel valgordning som gjaldt, med indirekte valg i enmannskretser.

En klynge av likestillingsrettede lover vedtatt i perioden 1919–1925 er tema for Jytte Larsens artikkel. Hun framstiller disse lovene som en «grunnlovsbestemt følgelovpakke», presentert av den radikale regjeringen i 1919 som en naturlig følge av grunnlovsendingene i 1915. Likelønn i tjenestestillinger (1919), adgang til embeter (1921) og revisering av ekteskapsloven (1922 og 1925) skulle sikre kvinners status som fullmyndige borgere på lik linje med menn. Lovenes innhold og form la grunnlaget for dagens danske likestillingsprosjekt, hevder Larsen. Kvinner ble likestilt i loven og inkludert i et kjønnsnøytralt medborgerskap uten rom for ulikheter i kvinners og menns situasjon. Med dette ble det skapt en presedens for at kvinners interesser måtte vike for andre samfunnshensyn, slik tendensen fortsatt synes å være i dansk politikk. Larsen antyder at Danmark skiller seg fra det øvrige Norden gjennom en særlig forbindelse mellom ekteskaps- og tjenstemannsløvgivning. Dette hadde vært et interessant spor å følge, men dessverre blir det med tilløpet.

Derimot er nordisk komparasjon et særdeles fruktbart grep i Anette Borchorsts artikkel om den danske familiepolitikken fra slutten av 1960-tallet. Her skiller Danmark seg klart ut, med tidligere etablering av barnehager også for de aller minste og knapt noen øremerking av foreldrepermisjon for fedre. Danskene har fulgt en utpreget toforsørgerstrategi, men uten den likestillingen av omsorgsarbeidet som særlig Sverige og Island har stått for. Heller ikke en oppvurdering av omsorgsarbeidet i form av kontantstøtte har hatt oppslutning i Danmark. Borchorst spør seg hvordan den særlige danske løsningen ble utformet. Hvilke sentrale beslutninger har ledet fram til dagens likestillingsmodell? Ble offentlig barnetilsyn og fedrekvote satt opp mot hverandre? Hun finner ingen tegn til prioritering av offentlig ansvar for de aller minste foran deling av omsorgsoppgaver og fedrekvoter. Hver av løsningene har lange historiske røtter, men er utformet under ulike diskurser og betingelser.

Susan Moller Okins spørsmål fra 1999, «[i]s multiculturalism bad for women?», er utgangspunktet for Mai Hostrup Brunse og Heidi Vad Jønssons artikkel. Spørsmålet rommer det de kaller et progressivt dilemma som har preget danske sosialdemokraters navigering mellom multikulturalisme og kjønnslikestilling de siste tiårene. På 1970- og 80-tallet utviklet de en integrasjonspolitik med tydelig vektlegging på likestilling. Jo mer konfliktfylt innvandringstemaet ble, desto vanskeligere viste det seg å bli for sosialdemokrater og kvinnebevegelse å navigere mellom kvinners rettigheter og minoriteters kulturelle rettigheter. Dette bunnet dels i motstridende hensyn, for eksempel mellom trosnormer og sekulær lov. Men som forfatterne viser bunnet det også i at likestilling ble framhevet som en

nasjonal verdi for de mest innvandringskritiske, og blir derfor brukt som argument mot en progressiv integreringspolitikk.

Kjønnsforskjeller i valgdeltakelse og partipreferanse er tema for bokas siste artikkel. Jørgen Goul Andersen viser at et markant skifte har funnet sted. Mens valgene lenge var preget av lavere deltagelse og mer konservative holdninger blant kvinner, er tendensen nå den motsatte. Kvinners valgdeltakelse tenderer mot å være høyere, mens holdningene deres ligger lenger til venstre. Skiftet synes å ha foregått fra 1980-tallet og blir iøynefallende fra slutten av 1990-tallet. Lenge ble dette forstått som resultat av kvinners og menns ulike plasseringer i arbeidsmarked og klasse. Andersen viser imidlertid at forskjellen i økende grad henger sammen med ulike politiske holdninger og prioriteringer. Kvinner tenderer mot å favorisere likhet, inntektsutjevning og høye velferdsutgifter, mens menn er mer positive til ulikhet, skattesenkninger og høye forsvarsutgifter. Det som for 30 år siden viste seg som en venstredreining blant unge kvinner, har blitt langt mer omfattende og «manifesterer seg i dag som en permanent skillelinje blandt danske vælgere».

Det er flere riktig gode artikler i denne boka, skrevet av kompetente historikere og statsvitere. De bidrar til ny innsikt, byr på kritisk problematisering av vedtatte sannheter og stimulerer til nye forskningsspørsmål omkring kjønn, demokrati og velferd. Jevnt over har både redaktører og forfattere unngått jubileumssjangerens mest nærliggende fristelser. Dessuten har redaktørene med sin introduksjon skapt en helhet av ni ganske ulike artikler. Dessverre skjemmes enkelte artikler av en for stor nærhet til kildene og er for innforstått om det danske. For en ikke-dansk leser blir det iblant vanskelig å få tak i de mer overordnede linjene og forstå implikasjonene av det som fortelles. Oversikten bak i boka over milepæler i likestillingspolitikken er nyttig. Men man kunne trenge en oversikt også over milepæler i folkestyrets utvikling, årstall og begreper som ikke er selvforklarende for andre enn – i beste fall – alle dansker.